

Moksa-mordvin szövegmutatvány

DUGÁNTSY MÁRIA

Uppsala

Több mint húsz éve, hogy a szegedi Finnugor Tanszék diákjaként mordvint akartam tanulni, s Mikola tanár úr, bár maga nem volt mordvinos, nagy alapossággal és lelkesedéssel vezetett be a nyelv rejtelmeibe. Én elkerültem Szegedről, de maradt a mordvin: ma már, a tanár úr jóvoltából, egy egész mordvin szekció működik anyanyelvi lektorral.

Az 1974/75-ös tanévben, egyéves leningrádi tartózkodásom idején sikerült eljutnom az akkor még nehezen megközelíthető Mordvinföldre. 1975 tavaszán Szuzgjerje (Сузгье) moksa faluban (Ruzajevkai terület) egyebek között folklóranyagot is gyűjtöttem, amely azonban mindmáig íróasztalom fiókjában hevert. A mostani jeles esemény alkalmából előveszem régi diákanyagom, hogy abból egy első kis mutatvánnyal tisztelegjek kedves mordvintanáromnak.

Szuzgjerje falu a moksa nyelvjárás központi csoportjához tartozik, vagyis ahhoz a nyelvjáráshoz, amelyen az irodalmi nyelv alapul. Ezen belül is ahhoz a csoporthoz, amely a Krasznoszlobodszk, Sztaroje Sajgovo és Ruzajevka közötti háromszögben terül el.

Az anyag a kötetlen beszélgetéseken kívül moksa találós kérdéseket, moksa, valamint néhány erza nyelvű éneket tartalmaz, s egy kis bepillantást ad egy falu énekkultúrájába. A fiatal generáció – a Szaranszkból hazatérő diákok – szívesen énekeltek csasztuskákat, régebbi és modern lírai dalokat. Az idősebb asszonyok néhány lakodalmi siratót énekeltek kórusban, s egy idősebb férfi régi stílusú epikus énekeket adott elő.

Szaranszokban tanuló diáklányokkal utaztam el a szülőfalujukba, ahol az egyiknek a nagymamájánál laktam. A szombat délutáni szaunázás után kimentünk az „utcára”, ahol a fiatalság találkozni szokott, s ott harmonikaszóra táncoltak, énekeltek. Másnap elmentünk az egyik lány idős rokonaihoz, ahol néhány asszony együtt volt, és kérésre énekeltek. Végül a diáklányokkal elmentünk Vaszilij Gavrilovics Buszarovhoz (szül. 1928), aki szerintük sok szép régi éneket tudott. Valóban nagy élmény volt hallani az idős embert, aki egyéni stílusban, beleéléssel, nagy improvizációs tehetséggel adta elő az éneket.

Az epikus énekeket a mordvinok hagyományosan kórusban adják elő. Férfi szólóénekesek pedig ritkaságnak számítanak. Ezért kétszer is érdekes Vaszilij Buszarov produkciója, aki férfi létére szólóban éneklő czekeket az epikus énekeket.

Buszarov előadásmódjának jellegzetessége, hogy a szöveget bőségesen teletűzdeli töltőelemekkel, ennek következtében még az ismert énekek is improvizatív hatást keltenek. A leggyakrabban használt töltőelemek itt a *no, ah, oh, eh, aj, oj* indulatszavak, a *son* Sg3 személyes névmás, a jelentést nélkülöző *dad, da* szócskák, valamint a sokáig hangoztatható *ny* nazális és *e* magánhangzó.

A szövegek leírásában segítségemre volt Tatjana Devjatkina moksa anyanyelvű folklorista. Az itt közölt szöveg egy epikus ének bevezető része.

Зафаркань Улсюсь

1. шачемнядонга, но, эх, Зафаркань, ой, Улсюсь,
ай, сон удалакшнесь, но.
2. удалакшнесь, но...
касомнядонга, но, ой, Зафаркань, вай, Улсюсь,
ой, сон угадякшневь, но.
3. угадякшневь, но...
максомда.сявомда, но, ой, Зафаркань, вай, Улсюсь,
а, ох, дад, нь, изь угадавь, но.
4. угадавь, но...
сонь максозь-сявозь, но, ох, Зафаркань, вай, Улють
Ай, сяка, да, велети, ах, но,
5. велети, ох, но...
сяка велети, но, ох, Зафаркань, вай, Улсюсь,
Ай вьре, да, пеняти, ай, но.
6. Пеняти, ай, но...
Вьре пеняти, но, ох, Зафаркань вай, Улють,
Ай, Козя, дад, Ерамти, э, ах, но.
7. Ерамти, э, ах, но...
Козя, дад, Ерамти, но, ох, Зафаркань, вай, Улють,
Нь, Уванонь, фи.. филють, э, ах, но.

Zafarkina Ulja

1. Születésétől Zafarkina Ulja
Sikeredett, *no*.
2. Sikeredett, *no*,
Felnevelkedése Zafarkina Uljának sikeredett.
3. Sikeredett...*e, vs, no*
Férjhezmenetele Zafarkina Uljának nem sikerült.
A, oj, dad, nem sikerült.
4. Nem sikerült, *no*...
Őt eljegyezték, odaadták, *no, oh*, Zafarkina, *vaj*, Ulját,
Aj, a saját, *da*, falujába, *ah, no*,
5. Falujába, *oh, no*...
A saját falujába, *no, oh*, Zafarkina, *vaj*, Ulját,
Aj, a falu felső végébe, *aj, no*,
6. A falu végébe, *aj, no*...
A falu felső végébe, *no, oh*, Zafarkina, *vaj*, Ulját,
Aj, a gazdag, *dad*, Jeremejhez, *e, ah, no*,
7. Jeremejhez, *e, ah, no*...
A gazdag, *dad*, Jeremejhez, *no, oh*, Zafarkina, *vaj*, Ulját,
Ny, Ivanovna Filját.

És néhány találós kérdés, amelyek tudomásom szerint eddig még nem jelentek meg.

1. Монь улихть конаконе, сембе пухонь понацень лангса удыхть. (кузь)
Vendégeim vannak, mindnyájan párnán alszanak. (lucfenyő)
2. Киге етай атяня, копейкат явонды. (кархне)
Az úton megy egy öreg, korpjakát osztogat. (nyírfabocskor)
3. Рузаванясь кишис куяй. (кштирсь)
Orosz asszony kenyértől húzik. (orsó)
4. Артя-пртя кафта имерювонь кемгафтува. (сявась и прхцкясь)
Artya-prtya (hangulánzó szó) két Imerjuva (lefordíthatatlan) tizenkettő.
(kecske és kismalac)
5. Перяфть пачка сява наран. (лапась)
Palánkon át kecskét húzok. (fésű)
6. Сонць аф оцдоня, а аф ёрдави. (толсь)
Önmaga kicsi, de kidobni nem lehet. (tűz)
7. Аф оцпо кукшнення, потмосонза танцти ямня. (пяштсь)
Kis csésze, benne (valami) ízletes. (dió)
8. Вири сувань, а вирьста аф лисеви. (тракторсь)
Erdőbe megy be, de nem jön ki erdőből. (traktor)
9. Эчке, эчке бабась, сядонга эчке жабась. (голланджась и пianaкудсь)
Kövér, kövér öregasszony, még kövérebb gyerek. (kemence és kályha)